

N:o 121.

Af Herr Johan Johansson i Bergsäng: Om inställande af alla åtgärder för den nya bergslagsröntans påförande.

Sju år hafva snart förflutit sedan statsmakterna till bergshandteringsens fromma borttog den från 1854 års riksdag qvarstående hälften af tackjernstionden för hyttor belägna inom bergslag. Detta borttagande skedde likväl, på sätt Kongl. Kungörelsen af den 9 Juni 1871 utvisar, med det vilkor, dels att hemman och lägenheter uti de bergslager, som icke redan voro underkastade ordinarie rotering, skulle, efter det rotetal, till hvilket de voro extra roterade, utgöra vakansafgifter till hälften mot annan roterad jord i samma län, och dels att, med hufvudsaklig tillämpning af hvad Kammar- och Kommerskollegierna uti underdånigt utlåtande af den 31 December 1867 förordat och hemställt, hvarje hemman och lägenhet inom privilegierad bergslagsort, som åtnjöte någon frihet i afseende på grundränta, skulle till hälften åsättas de skyldigheter derutinnan, som, efter vederbörandes hörande, funnos med författningarne öfverensstämma, hvarjemte föreskrefs, att de nya rättsförhållanden, som af omförmälda vilkor blefve en följd, skulle inträda från och med år 1872. Detta har också skett, hvad beträffar det första vilkoret, eller vakansafgifters utgörande. Hvad deremot det andra vilkoret, den halfva räntan, angår, så är frågan derom, åtminstone för de alra flesta bergslagera, ännu beroende på vederbörande embetsmyndigheters pröfning; och det har visat sig under den behandling, som sedan år 1871 kommit denna räntefråga till del, att den utredning i ämnet, som förefunnes i ofvanberörda kollegii-utlåtande och som legat till grund för nyssnämnda års riksdagsbeslut och den i följd deraf utfärdade Kongl. Kungörelsen, varit i högsta måtto otillfredsställande och, jag vågar tillägga, i flera hänseenden behäftad med väsentliga misstag. Det är med afseende härå och för att, om möjligt, utverka en befrielse för Kongl. Kammarkollegium från sin nu innehafvande dubbla och svåra roll, att *kära* och *döma*, så

att säga, i egen sak, som jag tar mig friheten att, med den motionsrätt grundlagen lemnar, ännu en gång draga ifrågavarande ränte- och grundskattefråga under Riksdagens behandling.

De friheter i ränta, som under olika skeden af 1600-talet skall hafva kommit hemman inom de så kallade privilegierade bergslagerna till del, utgöras, enligt Kammar- och Kommerskollegiernas ofvan åberopade utlåtande, dels af *jordeboks-* och dels af *mantalsränta*. Hvad då först angår *jordeboksräntan*, så anses friheten derutinnan hafva tillkommit vid tackjernstiondens införande år 1608, således för 270 år sedan! Huru svårt det varit för vederbörande kollegium att till siffran bestämma den frihet, som i detta fall skulle hafva tillgodokommit hvarje hemman, visar sig deraf, att vid 1874 års riksdag afläts en kongl. proposition derom, att, vid tillämpningen af 1871 års kungörelse måtte få så förfaras, att af den för hvarje bergslag eftergifna *jordeboksräntan* endast *en tredjedel* måtte de hemman, som derifrån voro befriade, *till lika belopp efter hemmantalet* hvartdera påföras, enligt de inom hvarje bergslag särskildt förekommande förhållanden; varande denna proposition föranledd af Kammarkollegii den 19 December 1873 i ämnet gjorda framställning. Uti sitt häröfver afgifna betänkande hemställde Statsutskottet, på anförda skäl, att hvad Kongl. Maj:t sålunda föreslagit, icke måtte af Riksdagen bifallas. Denna hemställan bifölls af Andra Kammaren och afslogs af den Första, hvilken senare Kammare istället biföll Kongl. Maj:ts förslag med ett af Kammarkollegii dåvarande president formuleradt tillägg; men genom Kamrarnes olika beslut, hade frågan denna gång förfallit. Sedermera har Kammarkollegium den 20 November 1874 ånyo ingått till Kongl. Maj:t med en framställning i detta ärende, och föreslagit tillsättande af särskilda skattläggningskommissioner, som skulle ega att, efter sig företeende omständigheter, åsätta den jordeboksränta, som borde belöpa å hvarje hemman. Denna senare framställning lär dock ännu vara beroende på Kongl. Maj:ts pröfning.

Beträffande derefter *mantalsräntan*, så torde det vara allmänt bekant, att denna utgöres under olika titlar, såsom landtägsgård, bruks- eller byggningshjälp, skjutsfärdspenningar, dagsverkspenningar och så vidare. Hvar och en af dessa skattetitlar hafva tillkommit på olika tider, alla under 1600-talet, på grund af frivilligt åtagande vid riksdagar eller andra tillfällen, och äro således närmast hänförliga till nutidens årliga bevillningar. Den omständigheten, att ifrågavarande skattetitlar uppstått genom frivilligt åtagande, förklarar ock hvarföre desamma inom olika delar af landet, ja, inom olika delar af samma provins förete högst väsentliga

sentliga skiljaktigheter. Under det att man i sädesbygder åtog sig att lemna spannmål och »fetaliepersedlar», lemnade skogsbygdens invånare timmer, ved eller kol, skärgårdsboarne olika slag af fisk och bergslagerna deremot kol, malm samt mer eller mindre arbetadt jern. Härigenom har ock samma skattetitel inom olika orter under århundradens lopp erhållit olika värden, till följd af den olika förmåga de särskilda skattepersedlarne egt att motstå skiftande prisvexlingar och konjunkturer. Jag vågar tro, att dessa mera skenbara än verkliga värdeskillnader närmast föranledt den uppfattning, som i 1867 års utlåtande gjort sig gällande i fråga om *landtågsgården*, hvilken skattetitel kollegierna, utan åberopande af något synligt skäl, förklarar utgå endast till hälften inom vissa bergslager, såsom till exempel Nora, Linde med flera. Denna förklaring har dock Kammarkollegium genom beslut af den 28 December 1875 återtagit, men detta skedde först sedan det lyckats mig att ur arkivens gömmor framleta en dyrbar originalhandling af den 16 Oktober 1617, hvarigenom fullständigt ådagalades, att nyssnämnde bergslager *icke* erhållit någon sådan eftergift i fråga om landtågsgårdens utgörande, som man i 1867 års utlåtande antagit.

Nästan samma förhållande eger rum med en annan af de i mantalsrättan ingående skattetitlarna, nemligen *dagsverkspenningarne*. Enligt 1867 års utlåtande skall denna skattetitel snart sagdt ingenstädes utgöras inom bergslagerna; men *hvarför* förhållandet är sådant, eller *af hvilken anledning en dylik eftergift* skulle hafva kommit bergslagsorterna till godo, derom lemna nämnda utlåtande den sanningsökande forskaren i okunighet. I stället debiteras bergslagerna *högt* för denna sin så kallade frihet, vida högre än hvad riksdagsbeslutet af den 24 December 1652 gifver vid handen. Nu vill det sig likväl icke bättre, än att 7:de punkten i nyss nämnda beslut hänvisar till en den 26 Augusti 1651 utfärdad »Stadga» angående dagsverkskyldighetens utgörande, uti hvilken stadga är föreskrifvet, att, oaktadt i detta hänseende likhet skulle vara rådande öfver hela riket, så äro likväl »Chronones förnämste Bergslager vndan- tagandes, the ther så en som annan tijdh, skole må oturberat niuta sine förrige och wahnlige vilkor», hvilket med andra ord vill säga, att bergslagerne framdeles som förut skulle utgöra: i Nora och Linde sin »drängelön», samt i öfriga bergslager de prestationer, som utgjordes i stället för landsbygdens dagsverken. Att staten icke heller gjorde någon nämnvärd förlust genom beviljande af berörda undantag framgår äfven deraf, att då dagsverkspenningarne bestämdes till ett värde af 3 daler silfvermynt, utgjorde värdet å drängelönen $2\frac{1}{4}$ daler samma mynt. Jag är förvissad derom, att i fall 1651 års stadga icke lagt hinder deremot, så skulle

Kammarkollegium, vid upprättandet af det så kallade persedeljernskontraktet med Nora och Lindes bergslager den 8 Juni 1664, icke hafva försummat att redan då räkna staten till godo skillnaden mellan drängelönen och dagsverkspenningarne.

I 1867 års utlåtande saknas jemväl all bevisning derom, att den frihet från utgörande af *halfva skjutsfärdspenningarne*, som blifvit de flesta bergslagshemman påbördad, meddelats såsom ett *bergslagsprivilegium*, d. v. s. med skyldighet för hemmanen att tillverka tackjern och deraf utgöra tionde. Nyssberörda skattetitel har egentligen tillkommit genom riksdagsbeslutet den 20 Mars 1649, hvarigenom bestämdes, att skjutsfärdspenningar skulle utgå med 3 daler silfvermynt eller 1 krona 50 öre af hvarje hemman. Denna bestämmelse var dock icke bindande för hela riket, emedan, såsom orden lyda, »någre fåå landzendar, the ther klaga och förebära sigh wara på penningar af förrige uthgjorde krigshielper förblåttade och oförmögne, stå fast ther på, at heller wela, effter förrige ordentlige sedwana skiutza, än såsom berörde skiutzfärdspenningar uthgifwa». Det skulle därför vara tillåtet för dessa landsändar, »at skiutza hwar och en som reiser Cronones ährender», och denna tillåtelse har jemväl begagnats på flera orter, synnerligast i Dalarne, på ett sätt, att icke ens *någon del* af skjutsfärdspenningarne ännu i dag utgöres. Om för öfrigt ifrågavarande frihet från halfva skjutsfärdspenningarne i verkligheten betraktats såsom ett bergslagsprivilegium, så borde deraf följa, att *alla* bergslagshemman utan undantag drabbades af denna efterräkning; men detta är icke förhållandet. Tvärtom framställes i 1867 års utlåtande icke något dylikt anspråk mot *alla de* hemman som tillkommit *efter år 1649*, hvarförutom dessa hemman jemväl äro befriade från de vida betydligare dagsverkspenningarne. Hvarför dessa nyare hemman skola beredas en fördel framför de äldre synes oförklarligt, åtminstone för den, som ej är bevandrad i kamerallagfarenhetens irrgångar.

Men äfven andra besynnerliga skiljaktigheter förekomma i denna räntefråga. Sålunda skall man finna, att hela landtågsgården för ett hemman inom Karlskoga bergslag beräknas till ett värde, som är fyra (4) gånger högre än det belopp, som på grund af 1875 års här ofvan omnämnda beslut utgöres af ett hemman inom Nora eller Lindes bergslager; och att i regeln alla de hemman, som äro af yngre datum och som, på sätt nyss blifvit antydt, blifvit befriade från efterkraf i fråga om dagsverkspenningarne, äro vida större och värdefullare än de så kallade gamla hemmanen, hvilka deremot skola drabbas af »lagens hela stränghet», hvarpå såsom ett talande exempel kan anföras förhållandet mellan hemmanen i Lindes och nya Kopparbergs bergslager, många andra skilj-

aktiga förhållanden, för att icke säga orimligheter så väl mellan olika bergslager som ännu mera mellan olika hemman, att förtiga. Till undvikande af onödigt vidlyftighet i detta hänseende vågar jag hänvisa till förut i detta ämne af mig utgifna afhandlingar, hvilka, så vidt hittills är mig bekant, man ännu icke gjort något försök att vederlägga, och hvilka jemväl skola hållas vederbörande Utskott till handa.

Uti föreliggande fråga, som väl må betraktas såsom ett af staten framställt fordringsanspråk mot egarne af bergsmanshemman, att utgöra vissa förpligtelser, hvarifrån desse under seklernas lopp skulle på ett eller annat sätt hafva erhållit befrielse, borde man med skäl kunna förutsätta, att denna statens fordringsrätt blifvit noga iakttagen och bevakad uti derom med bergslagerna upprättade aftal och handlingar. Är nu detta förhållandet, eller har staten och dess i dylika frågor begagnade ombud, Kammarkollegium, i de härom till bergslagerna utfärdade handlingarne verkligen iakttagit nyssberörda försigtighetsmått, vare sig i fråga om jordeboks- eller mantalsrätan? Jag vågar härpå svara ett bestämdt nej. Ty icke förutsätter väl 1608 års bref om tackjernstiondens införande mot det gamla skattejernets afskrifvande, att en återgång framdeles skulle komma att ega rum, lika litet som detsamma kan sägas innehålla något medgifvande å bergslagernas sida om ett utbyte af den gamla skatten mot tiondejernet. Icke heller bör det kunna påstås, att 1664 års kontrakt om persedeltackjernets utgörande innehåller ens en antydning om någon eller några friheter uti en enda af de deri uppräknade skattetitlarne. Borde man icke hafva rätt att fordra, att, om någon räntebefrielse för bergsmanshemmanen i verkligheten egt rum, ett dylikt förhållande varit med oförtydbara ord uttryckt just i den handling, hvarigenom en ganska betydande skatteförenkling afgjordes och infördes? På samma sätt borde äfven den Kongl. resolutionen af den 4 December 1693, angående besittningsrätten till bergsmanshemman, uttryckligen förbehållit staten sin fordringsrätt till den räntefrihet, som kunde hafva lemnats, så mycket hellre som denna handling lägger särskild vikt derpå, att besittningsrätten skulle förblifva orubbad endast under förutsättning, att *hemmanens räntor* ordentligt erlades. Samma bestämmelse återfinnes äfven i bergslagernas så kallade *privilegiobref*, hvilka dessutom uttryckligen betona, att bergsmännen *endast* åtnjöto *frihet från knektehåll* äfvensom en för landsbygden i forna tider icke vanlig *handelsfrihet*. Om någon *räntefrihet* ansetts hafva blifvit bergslagerna förunnad, vill det synas mig, som denna bort i *främsta* rummet hafva blifvit i de så kallade *privilegiobrefven* omtalad, i synnerhet som denna frihet i 1867 års utlåtande beräknats utgöra ett belopp, som mycket nära motsvarar den hittills

kända och utgående grundröntan å ett vanligt bergsmanshemman. Men i stället iakttaga samtliga här ofvan åberopade handlingar absolut tystnad om en dylik röntefrihet, och det är till och med mycket säkert, att sjelfva Kammarkollegium saknade kunskap derom, intill dess nyssberörda utlåtande blef framlagdt. *Detta faktum* förbättras icke heller derigenom, att någon »författning», hvaruti de omtvistade röntefriheterna blifvit meddelade såsom »bergslagsprivilegier», icke kunnat åberopas, ännu mindre bringas till de skattskyldiges kännedom.

Då af hvad jag sålunda tillåtit mig anföra otvetydigt framgår, att de ifrågavarande röntefriheterna tillförene varit okända, och att statens fordringsrätt till desamma sålunda är i högsta måtto tvifvelaktig, hvaraf äfven följer, att, i den händelse de blifva förelagda till utgörande, de i verkligheten kunna betraktas såsom helt och hållet nya grundskatter, hvilka af vissa hemman skola erläggas såsom ersättning för den skattefrihet, som genom 1871 års kungörelse blifvit industriidkarne inom bergslagerna beviljad, och då ett dylikt förhållande synes mig stå uti en allt för skärande motsats till de sträfvanden i fråga om grundskatternas afluftande, som inom representationen för närvarande gör sig gällande, tillåter jag mig vördsammast föreslå,

att Riksdagen ville för sin del besluta, att alla åtgärder, som ytterligare kunna erfordras för verkställande af 1871 års lagtima Riksdags beslut i fråga om de afgifter och skyldigheter, hvilka såsom ersättning för tackjernstiondens upphörande böra hemman och lägenheter i privilegierade bergslagsorter åläggas, måtte inställas, intill dess frågan om en förändrad jordbeskattning för hela riket blifvit vederbörligen afgjord.

Stockholm den 26 Januari 1878.

J. Johansson,
från Örebro län.

Häruti instämma:

J. E. Jansson,
från Vermlands län.

P. Andersson,
från Örebro län.